

Сергій Бондар,

аспірант кафедри
цивілізаційної історії та археології
Центрально-Східної Європи
Національного педагогічного
університету
імені М.П. Драгоманова,
Київ, Україна

Serhii Bondar,

Postgraduate Student of the Department
of Civilizational History and Archeology
of Central and Eastern Europe,
M. P. Drahomanov
National Pedagogical University,
Kyiv, Ukraine

e-mail: s19021987@gmail.com
ORCID iD: 0000-0003-2844-3914

Колізії світського й духовного у державно-громадській діяльності митрополита Іларіона (Івана Огієнка)

У статті на основі аналізу архівних документів, наукових та богословських праць проаналізовано погляди одного з найпомітніших діячів української церкви — митрополита Іларіона (Івана) Огієнка на духовне й світське служіння Україні. Висвітлено, як саме на практиці у природний спосіб ефективно поєднувались такі форми життєдіяльності цієї особи. Відзначається, що важливим елементом, який їх єднав, був глибокий рівень їх взаємопроникнення, де православ'я набувало національного характеру, опираючись на традиції, а традиції формувалися і корегувалися православним світоглядом.

Ключові слова: Іван Огієнко, Православна церква, Святе Писмо, Симон Петлюра, Українська Народна Республіка, Володимир Винниченко, Михайло Грушевський.

Collisions of Local and Spiritual in State and Public Activities of Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko)

The article clarifies the views of one of the brightest and most significant figures of the Ukrainian church — Metropolitan Ilarion (Ivan) Ohienko on the spiritual and secular service to Ukraine and his practical activities, which naturally effectively combined these two aspects. This article notes that an important element that united the two ministries and substantiated them was the deep level of their interpenetration, where Orthodoxy acquired a national character based on traditions. The article concludes that during this ministry his views on the church did not undergo nonlinear evolution, but only acquired depth and system. Even when Ivan Ohienko was in public office or abroad, he attached great importance to moral, ethical and ecclesiastical issues. Despite the ideological closeness with the views of another prominent Ukrainian church figure Andrei Sheptytsky on church-state relations, education and revival of the Ukrainian nation, language and culture as factors of Ukrainian identity, Ivan Ohienko was still skeptical of the Ukrainian Greek Catholic Church, seeing in it is an instrument of Catholicization of the Ukrainian people. Ohienko believed that in reality only an autocephalous church could be Ukrainian, which relied exclusively on the traditions and needs of the people. This was the criterion of the truth of Orthodoxy for him.

Key words: Ivan Ohienko, Orthodox Church, Holy Scripture, Symon Petliura, Ukrainian People's Republic, Volodymyr Vynnychenko, Mykhailo Hrushevsky.

З появою помісної автокефальної православної церкви України постала необхідність дослідження попереднього шляху церковного будівництва, поглядів і підходів щодо нього. Найбільш цікавим та історично коректним у цьому напрямку є досвід перших національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 років. Саме в цей період поступово формується усвідомлення

необхідності саме автокефалії української православної церкви. На початок українських національно-визвольних змагань, що припав на 1917 рік, ще не існувало чіткого розуміння необхідності окремої від російської церкви. У цей період насамперед йшлося про літургію, молитовники й проповіді українською мовою, з часом — про перехід церковної освіти на українську мову, відродження українських православних традицій

та автономії в церковному самоуправлінні. Так поступово постало питання про автокефалію.

Якщо в попередні історичні періоди українське православ'я задовольнялося автономією в самоуправлінні та церковному житті, будучи в канонічній залежності спочатку від Константинополя, а згодом від Москви, то в нових історичних обставинах виникло розуміння необхідності канонічної самостійності українського православ'я. Значною мірою така еволюція світогляду українських мирян і духовенства зумовлювалася шовіністичною позицією російських архієреїв не лише Петербурга чи Москви, але й українських єпархій. Саме їхній опір найменшим проявам українізації церковного життя сприяв усвідомленню необхідності мати власну автокефальну православну церкву. Особливо це стало очевидно з проголошенням Четвертого Універсалу Української Центральної Ради, де маніфестувалася незалежність Української Народної Республіки.

У складних і драматичних умовах перших національно-визвольних змагань українського народу хоч і бракувало єпископату з проукраїнськими позиціями (виключенням був Олексій Дороднічин), все ж вистачало інтелектуалів серед пресвітерів і мирян, чиї погляди визначали долю української церкви в ті часи, а також є цікавими для нас сьогодні (Ульяновський В.І., 1997. С. 137–139).

У контексті розгляду релігійних процесів в Україні за часів національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. цінними є погляди найпомітнішого українського церковного діяча 1917–1972 років — Івана Огієнка. Постать Огієнка була знаковою для українського православ'я ХХ ст. Хоча його життєвий шлях визначався багатьма сферами діяльності, зокрема громадською, політичною, мовознавчою, педагогічною, лексикографічною та досліджуванням історії церкви, проте однією з центральних ліній його життя була церковна. Саме в його поглядах і діяльності, як у жодного з інших, органічно єдналися служіння народу й Богу і фактично стають служінням Богу через піклування про найбільш природні інтереси свого народу.

З проголошенням незалежності України розпочався якісно новий етап дослідження спадщини Івана Огієнка. В контексті статті найбільш цінними є праці М. Тимошника — «Голгофа Івана Огієнка...» (Тимошник М., 1997), де комплексно розкрито спільність і взаємодоповненість діяльності Івана Огієнка у різних сферах, та З. Тіменика — «Іван Огієнко (Митрополит Іларіон): 1882–1972», де значну увагу приділено процесу формування світогляду Івана Огієнка (Тіменик З., 1997). Для розуміння ролі його діяльності у процесі розвитку Української православної церкви значущою є праця Д. Степовика — «Коротка історія перекладів Біблії українською мовою» (Степовик Д., 2003).

Проте, попри активне дослідження спадщини Івана Огієнка, все ж досить актуальним і маловивченим залишається питання формування запиту саме на автокефалію українського православ'я. Певне розуміння того, як було сформовано такий запит, дають праці В. Ульяновського (1997), І. Власовського (1998) та ін., але вони не сфокусовані на цьому питанні. Тому дослідження поглядів і практичної діяльності митрополита Іларіона (Івана) Огієнка та їх еволюції в умовах перших національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., а також за часів його еміграції є суттєвим для розуміння тих тектонічних зрушень, що відбулися з українським православ'ям у ХХ ст. У цьому контексті спадщина Івана Огієнка є перспективною для наукових розвідок у царині релігійних процесів в Україні в умовах національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. й у колі української еміграції.

У пропонованій статті ставиться за мету на основі аналізу архівних матеріалів, наукових і богословських праць митрополита Івана Огієнка дослідити формування та еволюцію поглядів одного з непересічних діячів Української церкви ХХ ст. щодо духовного і світського служіння Україні та вплив на перебіг цього процесу суспільних обставин й особистої долі мислителя.

Як громадський і церковний діяч Огієнко виробив власне бачення українського православ'я. На його думку, воно розвивалося в умовах впливів не лише світового православ'я, але й тих подій, що супроводжували й визначали суспільний, політичний, духовний і культурний розвиток України. Тобто Українська православна церква є найбільшим національним здобутком й унікальним явищем духовного життя українського народу, увібравши в себе національно-релігійний досвід, що надав українському православ'ю національної самобутності. Огієнко наголошував на чистоті українського православ'я: «Наша Українська Православна Церква наближена до Церкви Апостольської найбільше» (Іларіон митр., 1950. С. 18).

Саме завдяки поєднанню цих особливостей українське православ'я відрізняється з-поміж інших православних церков своєю здатністю до християнізації пастви. Огієнко пишався тим, що українське православ'я «запровадило в себе тільки апостольський канонічний устрій та жило незалежно від світської влади» (Огієнко І., 1993. С. 72). У традиціях України було невторчання світської влади в справи церкви (Іларіон митр., 1973. С. 46).

Усі ці атрибути українського православ'я, на думку Огієнка, разуче відрізняють його від московської православної традиції. До поглинання Московським патріархатом Українська церква була такою, що мала всебічно розвинені сторони церковного життя та виокремлювалася серед інших православних церков (Там само. С. 83).

Насправді історія Української православної церкви була складнішою. У ній траплялися численні сторінки, коли світська влада все ж втручалася в церковні питання, а церковні діячі, зі свого боку, долучалися до політичних проблем. Такий стан речей нівелював авторитет церкви (Ульяновський В., 1994. С. 160). Проте з Огієнком неможливо не погодитися в тому, що з поглинанням Української православної церкви Московським патріархатом церква опинилася в цілковитій залежності від земної влади.

Будучи палким прихильником автокефалії Української церкви та її права на участь в суспільному житті, він переконаний, що Українська церква має бути вільною та рівною іншим православним церквам. На його думку, православна церква України була толерантною до різних релігійних конфесій, зокрема до католиків і протестантів, і загалом налаштована екуменістично (Іларіон митр., 1968. С. 10).

Ще однією важливою рисою українського православ'я, на думку Івана Огієнка, був у цілому високий рівень освіти, що забезпечувало православному духовенству належний статус в українському суспільстві. Огієнко вельми цінував внесок православної церкви в розвиток освіти й культури на українських землях та її меценатство, спрямоване на збереження національних культурних цінностей. На його думку, пріоритетом для меценатської діяльності Української православної церкви є заохочення культурної діяльності, що сприяє спасінню. Церква добродіяла не лише творенню, а й поширенню культурного надбання серед широкого загалу. Більш того, церква ставала засобом культурної комунікації України з навколишнім світом. З часом культура перетворилася на найбільш сприятливе середовище для церкви. Українська церква залишалася головним провідником національної культури (Іларіон арх., 1942. С. 6).

На думку Івана Огієнка, православна церква плекала в українцях не лише провідні засади життя, але й наукове мислення. Огієнко високо оцінював сприяння Української церкви літературі, що довгий час була майже виключно церковною. Він писав: «церква своїм малярством, різьбярством та оздобленням сильно вплинула на вироблення народного смаку» (Там само).

У своїх оцінках церкви Огієнко був досить об'єктивним. Він справедливо вважав, що, попри всі зусилля, православна церква мала й негативні наслідки своєї діяльності, зокрема боролася проти вільного творення української національної культури, деякі аспекти якої корінилися в язичництві (Огієнко І., 1993. С. 68).

Важливою ознакою Української православної церкви, в порівнянні з Російською православною церквою, є соборність. Саме ця особливість українського православ'я, відповідна церковним

канонам, сприяла зближенню пастви й духовенства (Іларіон митр., 1958. С. 3). Огієнко зауважує, що православна віра «роблять людину людиною, людиною любовною та повновартісною» (Огієнко І., 2005. С. 368).

Таким чином, на його думку, саме українське православ'я стало каталізатором творення української нації. Православна церква за своєю природою здатна вбирати в себе риси своєї пастви і цим єднати українську націю через церковну єдність (Іларіон митр., 1952. С. 17–20). Огієнко покладав на православну церкву також й виховну функцію: «Як сонце стоїть у центрі (осередку) всього нашого природного життя, воно освічує й гріє нас, так само й рідна віковична православна віра з церквою стоїть у центрі нашого духового життя і теж гріє й освічує нашу душу ... Хто уникає сонця, той фізично хиріє й обезсилюється. Так само, хто уникає своєї віри й церкви, той хиріє духово, вироджується й стає бездушним» (Огієнко І., 2005. С. 367).

Огієнко був переконаний, що через складні та органічні, як для народної свідомості, так і для церковного життя, взаємні впливи й духовне взаємозбагачення, православ'я є складником української ідентичності. Тому на різних етапах української історії «православний» ставало синонімом до поняття «українець» (Огієнко І., 1993. С. 87).

Вагомим елементом богословської спадщини Івана Огієнка є обґрунтування того, що автокефальна національна церква, як за формою, так і за суттю, має бути українською. Саме за цієї умови можливе творення української національної держави й консолідація українського народу довкола неї (Недзельський К., 2000. С. 67–76).

З початком революції Огієнко став активним учасником процесу творення української церкви. В Українській Народній Республіці існували різні підходи до церкви. Батьки-засновники Української Народної Республіки, як-то Михайло Грушевський та Володимир Винниченко, чудово розуміли проросійські шовіністичні настрої в єпископаті. Будучи лівими за своїми поглядами, лідери Української Народної Республіки на початку перших національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр. стояли осторонь церковних процесів і дотримувалися думки, що релігія має бути приватною справою, тому вважали за необхідне відсторонитися від церковних справ в державному будівництві. На їхню думку, участь церкви в державотворчих процесах мала рудиментарні ознаки старих клерикально-державних відносин. У нових демократичних умовах, що постали як результат революції, процеси державотворення мали бути компетенцією виключно світських суспільних інститутів. Церкві відводилося скромне місце в приватному житті громадян республіки, а українізація

церковного життя хоч і віталася, проте не захочувалася. Водночас Симон Петлюра бачив могутній потенціал церкви у боротьбі за розум і душі громадян, нерідко неосвічених, чому партійна агітація та пропаганда усвідомлювалася ними не вповні, а конкуренція партійних програм зводилася до конкуренції гасел. У таких умовах парафіяльний священник, котрий був зі своїми вірними в радості та горі, ставав значно ближчим до них, ніж партійний агітатор, і для української справи міг зробити набагато більше. Саме тому з приходом до влади Симона Петлюри у справі розбудови Української церкви в Українській Народній Республіці розпочався якісно новий період відносин між церквою та державою. Якщо з часів Української Центральної Ради діалог ішов насамперед знизу, не зустрічаючи розуміння серед владної верхівки, то наразі відкрилися нові можливості для повноцінної та плідної комунікації між церквою та державою з глибоким розумінням загроз, що несе в собі Російська православна церква в особі своїх ієрархів для молоді Української держави (І. Власовський, 1998. С. 60–82).

За доби Директорії УНР ставлення Української Народної Республіки до ідей автокефалії Української церкви змінилося на краще. Симон Петлюра розумів важливість самостійної Української церкви. В листі до Огієнка він зазначав, що Українська церква має очолюватися патріархом і, таким чином, бути патріаршою. Нерозуміння цього було великою хобою правителів княжих і козацьких часів. Власне, Симону Петлюрі складно було зрозуміти, чому правителі попередніх українських державних утворень цього не усвідомлювали (Андрусишин Б.І., 1997. С. 67).

Якісно нові зусилля Іван Огієнко доклав до будівництва Української церкви вже на посаді міністра сповідань. На його думку, саме патріотична й адміністративно незалежна церква могла стати одним із основних рушійних сил національно-визвольних змагань.

Будучи міністром ісповідань, Огієнко популяризував думку про необхідність автокефалії церкви, а також відродження її давніх автентичних українських звичаїв. Особливу увагу приділяв українській мові в літургії, проповіді та в інших формах спілкування духовенства з паствою. Іван Огієнко послідовно відкидав привнесені ззовні варіанти взаємодії держави й церкви, передусім російські лекала таких комунікацій.

Уже на першому засіданні Міністерство культів було перейменовано в Міністерство ісповідань. У своїй діяльності міністр ісповідань Іван Огієнко опирався не лише на реалії церковного життя, але й на ті обставини, що склалися в політичному й громадському житті Української Народної Республіки. Саме Огієнкові належить

ініціатива на засіданні Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки від 29 вересня 1919 року про оперативне інформування міністрів про стан справ в республіці¹.

Як виявив подальший досвід боротьби за церковну справу в Українській Народній Республіці, саме підхід Івана Огієнка та Симона Петлюри до проблем розбудови церкви був єдино правильним і корисним для української справи загалом. Не лише практичними справами Огієнко демонстрував українцям силу церкви. Важливим складником його праці стала інформаційна діяльність. Зокрема, було утворено друкований орган Міністерства ісповідань — «Українська Церква». Обсяг видання, що мало дві частини — офіційну і неофіційну, — складав один друкований аркуш. В офіційній частині мали міститися публікації про державну політику щодо церкви. У неофіційній містилися проповіді. Також виходив додаток, що являв собою місячний список проповідей. Тираж видання сягав 5 тисяч екземплярів. Вартість його для держави становила 20 тисяч карбованців².

За сприяння Огієнка було запропоновано цілу низку законопроектів, що стосувалися релігійної віри, адміністративних функцій єпархіальної влади, статутів Священного Синоду і Міністерства ісповідань. Було затверджено єпархіальний статут (Андрусишин Б.І., 1997. С. 77).

Таким чином, саме вдумлива політика Івана Огієнка та Симона Петлюри у сфері релігії сприяла тому, що Українська Народна Республіка отримала ефективну стратегію у справах церкви і релігії, а церковне управління втратило анархічність, притаманну йому в попередній період існування Української Народної Республіки.

Після поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Огієнко, опинившись в межах Польської держави, відновив служіння православної церкви та Україні. Цього часу сталися докорінні зміни в його житті. Саме в Польщі, після смерті дружини Домініки в 1937 р., Іван Огієнко остаточно присвятив своє життя церкві та у 1940 році прийняв чернецтво. Тоді ж Огієнко отримує сан єпископа, а в 1944 році — сан митрополита. У цей час Огієнко продовжує служіння церкві та Богу, проте не забуває й Україну, єднаючи богословську й наукову роботу на благо українського народу (Матвійчук О., Струк Н., 2005. С. 200–202).

Іван Огієнко писав у наукових і богословських працях про значимість релігії для формування світогляду й національного самоусвідомлення українців. Суттю духовного життя,

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). Ф. 3305. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 47.

² ЦДАВО України. Ф. 1072. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 11–11 зв.

на його погляд, є служіння Богу, а земного — служіння власній нації. Ці два служіння єднаються в людині і в такий спосіб саме завдяки релігії відбувається перетворення розрізнених особистостей на єдину націю. Водночас відбувається трансформація спотвореної гріхом душі в досконалу. Лише зі звеличенням і піднесенням окремих людей світлом релігійної віри можна досягнути національної єдності. Водночас нація, як духовна спільнота, має своїм початком духовних лідерів, себто клір, здатний на власному прикладі запропонувати зразок для наслідування своїй пастві у справі розбудови нації. Огієнко значну увагу приділяв темам націотворення, наголошуючи на складних взаємозв'язках у відносинах між лідером і розрізненим натовпом і нацією як між духовно досконалою та недосконалою людиною. У цьому контексті відбуваються його міркування на богословські теми, зокрема щодо істинності та досконалості того чи іншого духовного шляху. Таким чином він доходить висновку, що лише православ'я створює умови для всебічної повноти й збереження національної самобутності народу (Іларіон, митрополит, 1956. С. 8). Така особливість православ'я, на думку Огієнка, обумовлена тим, що Константинополь більш толерантно підходив до розвитку самобутніх рис православних церков.

Іншим було ставлення Святого Престолу до місцевих особливостей релігійного життя. Він завжди прагнув до універсалізації та уніфікації всіх сфер церковного життя з підпорядкуванням його Римській курії та особисто Папі Римському. У православ'ї ж відбувалася автокефалізація церков. Таким чином, приналежність до православ'я давала свободу для національного життя. Належність до католицизму знищує національну самість у розвитку національної культури, й тому в унії, на думку Івана Огієнка, є прихована небезпека денаціоналізації для нашого народу (Іларіон, митрополит, 1953. С. 7).

Виходячи з такої логіки, Огієнко закликає до збереження та любові до культури, мови та церкви України й перш за все — до її ієрархів. Митрополит Іларіон (Огієнко) тримався традицій національного церковного життя, закладених ще за княжої доби. Значне місце в його науковій та богословській спадщині посіла критика УГКЦ як руйнівного, на його думку, фактору в справі розбудови Української держави (Іванишин В., 1990. С. 34–37).

Іван Огієнко бачив місце православної церкви в Українській державі як основної релігійної конфесії і, внаслідок цього, з великим скепсисом ставився до діяльності Української греко-католицької церкви. Попри те, що Українська греко-католицька церква, маючи струнку ієрархічну структуру й автономію у внутрішніх справах та спираючись на авторитет Святого Престолу

до кінця Другої світової війни, була спроможна здійснювати соціальне й національне служіння, у своїх історичних та богословських працях Огієнко розглядав її не стільки як національну, здатну чинити опір польським і російським впливам, скільки як інструмент розширення впливу Римської курії на українські землі. За своєю сутністю Українська греко-католицька церква, на думку Івана Огієнка, радше розмивала українську ідентичність, проте в більш делікатний спосіб, ніж це б робила Римо-католицька церква безпосередньо сама. Звідси походив його скепсис щодо вражаючих успіхів у соціальному і національному служінні, здійснюваному українською греко-католицькою церквою в Австро-Угорській і Польській державах. Українські греко-католики, попри те, що вони становили серйозну перепону колонізації українського населення, все ж, на його думку, були радше виявом розкладу українського суспільства. Про це свідчила їх діяльність, починаючи з самого факту унії 1596 року (Недзельський К., 2000. С. 67–76).

Перебуваючи на посаді ректора Кам'янець-Подільського університету, Іван Огієнко не полишав думки про необхідність створення саме української церкви. Для цього, на його думку, божественна літургія мала перейти на українську мову. Саме українські національні церковні традиції стали серцевинним елементом наукових досліджень Огієнка не лише як вченого й богослова, але і як історика церкви. І на державних, і на церковних посадах він прагнув до українізації церковного життя. Вже тоді він розумів потребу перекладу Святого Письма українською мовою.

Будучи не лише церковним діячем, а й науковцем, Іван Огієнко приділяв велику увагу книжній справі, передусім церковній. Його особистий внесок на цій ниві важко переоцінити. Він є автором чисельних книжок, наукових статей і перекладів релігійних текстів українською мовою. Із завершенням національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Огієнко продовжив свою працю довкола Святого Письма. Зокрема, у 1931–1934 рр. він здійснив переклад Святого Письма українською з мов оригіналу. Отримавши підтримку на цьому шляху від Британського біблійного товариства, Іван Огієнко розпочав працю над роботою, що стала головною в його житті. Саме переклад Святого Письма українською мовою був одним із його головних клопотів впродовж усього часу проживання в Польщі. І до сьогодні його переклад є одним із найкращих перекладів Біблії українською мовою. До його спадщини також належать спеціалізовані наукові статті та монографії з аналізу стродруків.

Переклад Святого Письма, зроблений Іларіоном Огієнком, виділявся поміж інших перекладів Біблії високою якістю, живою ритмічністю написаного й красою в передачі біблійних думок. Основну

увагу у перекладі біблійних текстів він приділяв найбільш точному відтворенню думки оригіналу, враховуючи алегоричність біблійного тексту. Вдаючись до історичної герменевтики, він намагався максимально зрозуміти дух часу й поглянути на написане очима сучасників тексту, до того ж, він враховував, що окремі фрагменти Святого Письма можуть мати різне змістове наповнення і тому їх слід розуміти по-різному. Одні, як пряма мова, сповнені конкретного змісту, інші, алегоричні, є символічними. Спеціально для перекладу Святого Письма Огієнко вивчив кілька мов, зокрема іврит і грецьку, а також церковнослов'янську й латинську.

1936 року у квітні Іван Огієнко укладає угоду з Британським Міжнародним Біблійним Товариством про право перекладу українською мовою Святого Письма. Працював він відповідально та швидко, і вже наступного року з'явився його переклад 4 Євангелій (Тіменік З., 1997. С. 63).

1939 року у Варшаві було надруковано Новий Заповіт і Псалми. Ще через рік був завершений повний переклад Біблії. Побачити світ Святому Письму в перекладі Івана Огієнка перешкодило те, що розпочалася Друга світова війна. Оскільки в цій війні Огієнко опинився в умовах німецької окупації Польщі, а замовником Святого Письма було Британське Міжнародне Біблійне Товариство, себто Британська імперія — супротивник Німеччини в цій війні, переправити рукописи для друку було неможливо. Лише у березні 1955 року БМБТ погодилося взяти переклад для друку. 1962 року у Лондоні було видано Святе Письмо українською мовою на 1529 сторінках.

Митрополит Іларіон (Іван) Огієнко як автор першого наукового перекладу Святого Письма українською мовою був удостоєний честі стати почесним членом Британського Міжнародного Біблійного Товариства (Тимошник М.С., 1997. С. 97).

Отже, з 1917 року Іван Огієнко почав своє служіння водночас державі та церкві. За час цього служіння його життя та погляди на церкву не зазнали нелінійної еволюції, а лише набували глибини й системності. Впродовж 1917–1972 рр. саме він був одним із тих церковних діячів, які сприяли трансформації православної церкви у нових умовах. Огієнко довгий час був теоретиком і провідником розвитку церковного життя в Україні. Ставши митрополитом наприкінці Другої світової війни, Іван Огієнко розпочав будівництво церкви зсередини. Його ідеали церкви виходили далеко за межі церковної адміністративної структури, що забезпечує релігійні потреби своєї пастви. На думку митрополита, православна церква мала функціонувати як соціальний інститут, компетенція якого виходила далеко за межі релігійних питань.

Спадщина Івана Огієнка у формі його богословських та наукових праць, а також сформованих системних суджень на релігійні та національні теми залишається для України не лише історичною пам'яткою, зразком наукової думки ХХ ст., але й живим обґрунтуванням ідеї існування української православної церкви як автокефальної. Водночас запит на автокефалію був логічним і послідовним у справі становлення української нації та здобуття державної незалежності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Андрусишин Б.І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР). К. : Либідь, 1997. 176 с.
- Власовський І. Український церковний рух в Україні в часі революції 1917 р. до Всеукраїнського Церковного Собору в Києві 14–30 жовтня 1921 року // Нарис історії Української Православної Церкви: в 4 т., 5 кн. Київ : [б. в.], 1998. Т. 4. Ч. 1. С. 9–105.
- Іванишин В. Українська церква і процес національного відродження. Дрогобич, 1990. 57 с.
- Іларіон митр. Будівничі й руйнівники Української Православної Церкви. *Слово Істини*. 1950. Ч. 8(32), червень. С. 15–8.
- Іларіон митр. Візантійська культура й Україна. *Віра й культура*. 1953. № 2. С. 7.
- Іларіон митр. Ідеологія Української Церкви. Мої проповіді. Вінніпег. Накладом Товариства «Волинь», 1973. Ч. 1. С. 38–60.
- Іларіон митр. Книга нашого буття на чужині. Вінніпег, 1956. 167 с.
- Іларіон митр. Любімо свою Церкву! *Наша культура*. 1952. Ч. 9(174). С. 17–20.
- Іларіон митр. Розбудовуймо свою Святу Церкву! *Наша Культура*. 1958. Ч. 9(57). С. 2–3.
- Іларіон митр. Українська патрологія. *Віра й Культура*. 1968. Ч. 1(97). С. 6–11.
- Іларіон арх. Українська Церква й наша культура. Холм СДГ, 1942. 19 с.
- Матвійчук О., Струк Н. Огієнко Іван Іванович (1882–1972). Київський національний університет імені Тараса Шевченка : Незабутні постаті / Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський та ін. Київ : Світ Успіху, 2005. С. 200–202.
- Недзельський К. Культурологічні ідеї Івана Огієнка (митрополита Іларіона). *Українське релігієзнавство*. 2000. № 15. С. 67–76.

- Огієнко І. Хрещення Українського Народу. Українська церква: Нариси з історії української православної церкви : у 2-х т. / Ред. : Ж.Д. Мосенкіс, О.В. Чепурко. К. : Україна, 1993. Т. 1. 284 с.
- Огієнко І. Рятуння України / Упоряд., авт. передм. і ком. М.С. Тимошик. К. : Наша культура і наука, 2005. 464 с.
- Степовик Д.В. Коротка історія перекладів Біблії українською мовою. К. : Українське Біблійне Товариство, 2003. 176 с.
- Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка: українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. К. : Заповіт, 1997. 232 с.
- Тіменник З.І. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) 1882–1972. Львів, 1997. 227 с.
- Ульяновський В.І. Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (доба Української Центральної Ради). К. : Либідь, 1997. 200 с.
- Ульяновський В.І. Середина XV — кінець XVI ст. Історія церкви та релігійної думки в Україні. У 3 кн. К. : Либідь, 1994. Кн. 1. С. 107–218.

REFERENCES

- Andrusyshyn, B. I. (1887). *Tserkva v Ukrainskii Derzhavi 1917–1920 rr. (doba Dyrektorii UNR)*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Vlasovskiy, I. (1998). *Ukrainskyi tserkovnyi rukh v Ukraini v chasi revoliutsii 1917 r. do Vseukrainskoho Tserkovnoho Soboru v Kyievi 14–30 zhovtnia 1921 roku*. In: Vlasovskiy, I. *Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy, Vol. 4*, pp. 9–105, Kyiv [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1950). *Budivnychi i ruinivnyky Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy. Slovo Istyny*, 8 (32), 15–18 [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1973). *Ideolohiia Ukrainskoi Tserkvy*. In: Ilarion, mytr. *Moi propovidi*, pp. 38–60, Vinnipeh Nakladom Tovarystva “Volyn” [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1953). *Vizantiiska kultura i Ukraina. Vira i kultura*, 2, 7 [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1956). *Knyha nashoho buttia na chuzhyni*. Vinnipeh [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1952). *Liubimo svoiu Tserkvu! Nasha kultura*, 9 (174), 17–20 [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1958). *Rozbudovuimo svoiu Sviatu Tserkvu! Nasha Kultura*, 9 (57), 2–3 [in Ukrainian].
- Ilarion, mytr. (1968). *Ukrainska patrolohiia. Vira i Kultura*, 1(97), 6–11 [in Ukrainian].
- Ilarion, arkh. (1942). *Ukrainska Tserkva i nasha kultura*. Kholm: SDH [in Ukrainian].
- Ivanyshyn, V. (1990). *Ukrainska tserkva i protses natsionalnoho vidrodzhennia*. Drohobych [in Ukrainian].
- Matviichuk, O., & Struk, N. (2005). *Ohiienko Ivan Ivanovych (1882–1972)*. In: *Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka: Nezabutni postati* (V.V. Skopenko, O.V. Tretiak, L.V. Huberskyi, Eds.), (200–202), Kyiv: Svit Uspikhu [in Ukrainian].
- Nedzelskyi, K. (2000). *Kulturolohichni idei Ivana Ohiiienka (mytropolyta Ilariona)*. *Ukrainske relihiieznavstvo*, 15, 67–76 [in Ukrainian].
- Ohiienko, I. (1993). *Khreshchennia Ukrainskoho Narodu*. In: Ohiienko I. *Ukrainska tserkva: Narysy z istorii ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy* (Zh. D. Mosenkis, & O. V. Chepurko, Eds.), Vol.1 [in Ukrainian].
- Ohiienko, I. (2005). *Riatuvannia Ukrainy*. M. S. Tymoshyk (Ed.), Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
- Stepovyk, D. V. (2003). *Korotka istoriia perekladiv Biblii ukrainskoiu movoiu*. Kyiv: Ukrainske Bibliine Tovarystvo [in Ukrainian].
- Tymoshyk, M. S. (1997). *Holhofa Ivana Ohiiienka: ukrainoznavchi problemy v derzhavotvorchii, naukovi, redaktorskii, ta vydavnychii diialnosti*. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].
- Timenyk, Z. I. (1997). *Ivan Ohiienko (Mytropolyt Ilarion): 1882–1972*. Lviv [in Ukrainian].
- Ulianovskiy, V. I. (1997). *Tserkva v Ukrainskii derzhavi 1917–1920 rr. (doba Ukrainskoi Tsentralnoi Rady)*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Ulianovskiy, V. I. (1994). *Seredyna XV — kinets XVI st. Istoriia tserkvy ta relihiinoi dumky v Ukraini*. Vol. 1, pp. 107–218, Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 10.08.21.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)